

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

کارشناسی ارشد

گروه زبان و ادبیات عربی

عنوان پایان نامه:

حنین به وطن در شعر شاعران

اندلس

استاد راهنما:

دکتر عباس عرب

استاد مشاور:

دکتر سید محمد باقر حسینی

نگارش:

حسن گرمی

زمستان ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

تقدیم به: دو عبادتگاه جانم:

به دو بوستان سبز وجودم:

به پدر بزرگوارم و مادر دلسوز و مهربانم که تار و پود وجودشان را وقف زندگی و تحصیل نمودند.

تقدیم به: آیت مهر در فصل نوین صحیفه ی زندگی ام

به همسر گرامیم

که دست یاری گر او در تمام مراحل نگارش این
پایان نامه کمک و مدد کارم بود.

و تقدیم به: گل بوستان زندگی ام:

فرزندم عمار

سپاسگزاری:

حال که با یاری خداوند منان

این رساله به پایان رسید،

شایسته است تا از راهنمایی های سودمند و دلسوزانه

استاد فرهیخته و بزرگوار آقای دکتر عباس عربو همچنین از

استاد ارجمند آقای دکتر سید محمد باقر حسینی

که مشورت های ایشان همواره یاریگر کارم بوده است سپاسگزاری

نمایم.

همچنین در کمال تواضع و فروتنی منت استادان بزرگواری را به

دوش میکشم که راهی نوین پیش رویم گشودند و از ایشان به پاس

همه ی تلاشهایشان قدر دانی میکنم.

چکیده:

حنین به وطن یکی از امور غریزی است که در وجود آدمی نهادینه شده و ارتباط تنگاتنگی با مسائلی همانند: هجرت و دوری از وطن دارد. این موضوع از ابتدای دوره جاهلی در ادب عربی مشاهده می‌شود و رفته رفته معانی گسترده‌ای به خود گرفت. در این میان آنچه باعث گسترش این امر در ادب اندلس شد: سفرهای داخلی یا خارجی شاعران، هجرت اجباری بدنبال سقوط شهرهای اندلس، عوامل سیاسی، زندان و تبعید بود.

در پژوهشی که تحت عنوان «حنین به وطن در شعر شاعران اندلس» فرا روی ما قرار دارد، سعی شده با تحلیل و بررسی پاره‌ای از اشعار جایگاه شعر حنین در اشعار آنان تبیین شود.

مطالب این پایان نامه در یک مقدمه و چهار فصل تنظیم شده و به شرح ذیل است: سیر تاریخی شعر حنین به وطن در ادب عربی و حیات سیاسی و علمی اندلس، علل رواج شعر حنین در اندلس، مضامین شعر حنین و در بخش پایانی ویژگی‌های فنی شعر حنین مورد بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: حنین، وطن، شعر، اندلس

الملخص:

الحنين الى الوطن من الغرائز التي طُبعت في وجود الانسان، و ارتبطَ ارتباطاً وثيقاً بقضايا كثيرة كالهجرة و الابتعاد عن الوطن. هذه الظاهره بدأت تبرز في الشعر الجاهلي و اتسعت شيئاً فشيئاً من حيث المعانى. لكن ما أدى إلى نشر هذا الأمر في الادب الاندلسي؛ هي: الرحلات الداخليه و الخارجيّه، الهجرة القسريّة إثر سقوطِ مُدُنِ الاندلس، العوامل السياسيّه، السجن و النفي.

هذه الدراسة المُسمّاة بـ«الحنين الى الوطن في شعر شعراء الاندلس» يَبْحَثُ في بعضِ أشعار هولاء الشعراء حول الحنين الى الوطن لتبيّن مكانة هذا الشعر في الادب الاندلسي.

و قد جاءت الدرّاسة في مقدمة و أربعة فُصول. هي: السّيرُ التاريخي لِشعر الحنين الى الوطن في الادب العربي و الحياة السياسيّة و العلميّة في الاندلس، أسبابُ ذبوع شعر الحنين في الادب الاندلسي، معانى شعر الحنين و سَمَاتِهِ الفَنِيّة و البيانيّة.

الكلمات الرئيسية: الحنين، الوطن، الشعر، الاندلس

Abstract:

Nostalgia is one of the internalized instinctive features of human individuals which has a close relation with issues like hegira and homesickness. This topic can be seen in Arabic literature from the beginning of ignorant period. Among the causes for the spread of this topic in Andalusian literature were poets' domestic or foreign trips, forced migration followed by the collapse of Andalusian cities, political factors, imprisonment and banishment.

This study aims to analyze the status of nostalgic poetry by analyzing some of Andalusian poems.

The content of this thesis is composed of four sections as follows: historical study of nostalgic poetry in scientific and political life of Andalusians, common causes for spread of this kind of poetry, poem themes and in final section technical specification of nostalgic poetry has been studied.

Keywords: nostalgia, home, poetry, andalus

فصل‌های پایان نامه:

صفحه	عنوان
	اهداء نویسنده
	سپاسگذاری نویسنده
۱	مقدمه

فصل اول

تاریخچه‌ی شعر حنین به وطن در ادب عربی

۸	۱- سیر تاریخی حنین به وطن در ادب عربی
۲۳	۲- حیات سیاسی و علمی در اندلس
۲۳	۲- ۱- حیات سیاسی
۲۷	۲- ۲- حیات علمی

فصل دوم

علل رواج شعر حنین در اندلس

۳۱	۱- سفر
۳۱	۱-۱- سفرهای داخلی
۴۵	۱-۲- سفرهای خارجی
۶۱	۲- زندان یا تبعید
۷۴	۳- هجرت از وطن

فصل سوم

مضامین شعر حنین در اندلس

۸۰	۱- توصیف لحظات وداع
۸۷	۲- توصیف رنج و عذاب دوری از وطن
۹۷	۳- ذکر علت‌های غربت‌گزینی

۹۷	۳- ۱- کسب علم
۱۰۲	۳- ۲- ادای حج
۱۰۴	۴- یاد وطن

فصل چهارم ویژگیهای فنی و بیانی شعر حنین

۱۰۸	۱- زبان
۱۰۸	۱- ۱- الفاظ
۱۱۲	۱- ۲- عاطفه
۱۱۵	۲- اسلوب
۱۱۵	۲- ۱- اسلوب ندا
۱۱۶	۲- ۲- استفهام
۱۱۸	۲- ۳- تمنی
۱۱۹	۳- ویژگیهای بیانی
۱۱۹	۳- ۱- تشبیه
۱۲۰	۳- ۲- اقتباس
۱۲۰	۳- ۳- ترکیب حنین با توصیف طبیعت
۱۲۴	۴- صنعت‌های بدیعی
۱۲۵	۴- ۱- جناس
۱۲۶	۴- ۲- تضاد
۱۲۷	۴- ۳- توریه
۱۲۹	۵- نتیجه گیری
۱۳۰	فهرست منابع

حنین یکی از امور فطری است که در نهاد هر موجود زنده‌ای به ودیعه نهاده شده، انسان یا حیوان، تفاوتی ندارد؛ حیوان نیز مانند انسان از این غریزه برخوردار می‌باشد و این رفتار را در پرنده‌ای که هزاران کیلومتر از لانه‌ی خود دور می‌شود و پس از ماهها دوری به همان لانه برمی‌گردد؛ می‌توان مشاهده نمود. پس هنگامی که یک حیوان در مقابل میهن خویش اینقدر وفادار است و پس از تحمل رنج غربت دوباره به وطن بازمی‌گردد چگونه می‌توان انتظار داشت از انسانی که اشرف مخلوقات است و از نعمت عقل و تفکر نیز برخوردار است، در برابر میهن خویش بی تفاوت باشد و در دوری از آن هیچ عکس‌العملی از خود نشان ندهد.

شعر حنین به وطن از جمله موضوعاتی است که در ادب عربی از قدمت زیادی برخوردار می‌باشد و اگر به متون قدیم نگاهی بیندازیم در می‌یابیم که تمامی دوره‌های ادب عربی به نحوی با این موضوع مواجه بوده‌اند. در دوره جاهلی شاعران با ایستادن در منزلگاههای متروکه اشعاری می‌سرودند که به مقدمات طللی معروف است و بخش آغازین قصاید این شاعران را مقدمات طللی به خود اختصاص داده است، شاعران بر منزلگاههای متروکه می‌ایستادند و اشعاری در حنین به دیار خویش و خانه محبوبه می‌سرودند. در سایر دوره‌های ادب عربی نیز این نوع شعر به وفور یافت می‌شود و شاعران دوره اسلامی، اموی و عباسی نیز در اشعارشان آن را بیان می‌نمودند. اما تعلق زیاد شاعران سرزمین اندلس و موقعیت جغرافیایی این دیار و طبیعت زیبایی که خداوند به این منطقه از کره‌ی خاکی عنایت کرده بود؛ باعث شد این نوع شعر در ادب اندلس از نظر کمی و کیفی از مشرق پیشی گیرد. شعر حنین در اندلس در ابتدای دولت اموی در اندلس آغاز شد، آنجا که عبد الرحمان الداخل در حنین به شام اشعاری می‌سراید که بیانگر اوج اشتیاق شاعر و تعلق او به سرزمین مادری می‌باشد. آنجا که می‌گوید:

أَيُّهَا	الرَّأكِبُ	المِيمُ	أَرْضِي	أَقْرَبَ	مِنْ	بَعْضِي	السَّلَامَ	لِبَعْضِ
إِنَّ	جِسْمِي	كَمَا	تَرَاهُ	وَ	فُوَادِي	وَ	مَالِكِيهِ	بِأَرْضِ
قُدَّرَ	الْبَيْنُ	بَيْنَنَا	فَأُتْرَقْنَا	وَ	طَوَى	الْبَيْنُ	عَنْ	جُفُونِي
								عَمَضِي

قَدْ قَضَى اللَّهُ بِالْفَرَاقِ عَلَيْنَا فَعَسَى بِاجْتِمَاعِنَا سَوْفَ يَقْضِي

(جوودت الרכابی، بی تا، ص ۸۳-۸۲)

شاعران اندلس در این نوع غرض شعری اشعار فراوانی سروده‌اند که در این اشعار شور و اشتیاق خویش به وطن را بیان می‌نمایند هر گاه که شرایط دست به دست هم می‌دهد تا میان شاعر و میهن او جدایی بیندازد که در برخی مواقع این دوری به درازا می‌کشد، با توجه به اینکه شرایط اندلس به گونه‌ای بود که یکی از مرزهای سرزمین اسلامی محسوب می‌شد و اولین حملات و درگیری‌های دشمنان خارجی متوجه این ملت بود. علاوه بر آن، دوری اندلس از سرزمین مشرق، باعث می‌شد هر نوع سفری، خواه علمی، زیارتی و... مخاطرات و مشکلاتی برای مهاجران به همراه داشته باشد که شاعران را وادار می‌کرد به شعر روی آورند و در اشعار خویش اشتیاق و حنین به میهن خویش را بیان نمایند.

طبیعت زیبای اندلس با رودخانه‌ها، باغها و گل‌های زیبا باعث شد تا شاعر اندلسی علاقه زیادی به سرزمین خویش نشان دهد و این تعلق و علاقه شدید را در اشعارش بیان نماید.

پایان‌نامه حاضر، که با هدف بررسی شعر حنین در ادب اندلس تدوین شده، در چهار فصل تنظیم شده: در فصل اول در باب سیر تاریخی حنین در ادب عربی، حیات سیاسی و علمی اندلس سخن به میان آمده است. این فصل بدان جهت آورده شد که مقدمه‌ای برای مطالب فصل‌های بعدی باشد. در فصل دوم در مورد علل رواج شعر حنین در ادب اندلس سخن گفته شده است تا ضمن بررسی علل سرودن این نوع شعر، با برجسته‌ترین شاعران در این حوزه آگاهی حاصل شود و در فصل سوم به بررسی مضامین و معانی که شاعران در این اشعار منعکس می‌کردند و در فصل چهارم به ویژگی‌های فنی شعر حنین به وطن در ادب اندلس پرداخته شده است.

۱-۱ بیان مسأله

شعر حنین به وطن از جمله موضوعاتی است که در ادب عربی از قدمت زیادی برخوردار می‌باشد و اگر به متون قدیم نگاهی بیندازیم در می‌یابیم که تمامی دوره‌های ادب عربی به نحوی با این موضوع مواجه

بوده‌اند. در دوره جاهلی شاعران با ایستادن در منزلگاههای متروکه اشعاری می‌سرودند که به مقدمات طللی معروف است و بخش آغازین قصاید این شاعران را مقدمات طللی به خود اختصاص داده است، شاعران بر منزلگاههای متروکه می‌ایستادند و اشعاری در حنین به دیار خویش و خانه محبوبه می‌سرودند. در سایر دوره‌های ادب عربی نیز این نوع شعر به وفور یافت می‌شود و شاعران دوره اسلامی، اموی و عباسی نیز در اشعارشان آن را بیان می‌نمودند. اما تعلق زیاد شاعران سرزمین اندلس و موقعیت جغرافیایی این دیار و طبیعت زیبایی که خداوند به این سرزمین پهناور عنایت کرده بود؛ باعث شد این نوع شعر در ادب اندلس از نظر کمی و کیفی از مشرق پیشی گیرد.

شاعران اندلس در این نوع غرض شعری اشعار فراوانی سروده‌اند که در این اشعار شور و اشتیاق خویش به وطن را بیان می‌نمایند هر گاه که شرایط دست به دست هم می‌دهد تا میان شاعر و میهن او جدایی بیفتد که در برخی مواقع این دوری به درازا می‌کشد، با توجه به اینکه شرایط اندلس به گونه‌ای بود که یکی از مرزهای سرزمین اسلامی محسوب می‌شد و اولین حملات و درگیری‌های دشمنان خارجی متوجه این ملت بود. علاوه بر آن، دوری اندلس از سرزمین مشرق، باعث می‌شد هر نوع سفری، خواه علمی، زیارتی و... مخاطرات و مشکلاتی برای مهاجران به همراه داشته باشد که شاعران را وادار می‌کرد به شعر روی آورند و در اشعار خویش اشتیاق و حنین به میهن خویش را بیان نمایند.

در این پژوهش سعی بر آن است تا در ابتدا نحوه شکل‌گیری شعر حنین در ادب عربی را به تصویر کشد، سپس گذری بر حیات سیاسی و علمی اندلس، علل گسترش شعر حنین در ادب اندلس را بررسی نموده، شاعران برجسته در این حوزه را معرفی نموده و مضامینی که در اشعار این شاعران مشاهده می‌شود و سپس ویژگیهای فنی این نوع شعر در اندلس مورد بررسی قرار دهد.

۱-۳ ضرورت انجام و کاربرد نتایج پژوهش

این تحقیق از آن جهت دارای ضرورت است که ما را با پیشینه حنین در زبان عربی و مراحل مختلف تحول این نوع غرض شعری و آثار ارزشمندی که شاعران در این خصوص از خود به یادگار گذاشته‌اند، آشنا کند و نیز معرفی مهمترین شاعرانی که اشعاری در حنین به میهن خویش سروده‌اند، را به ما یادآور می‌شود.

در واحدهای درسی دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، مسأله حنین به وطن در شعر شاعران اندلس به طور جزئی مورد بررسی قرار نگرفته است و حتی کتاب یا رساله‌ای که به صورتی اختصاصی آن را مورد بررسی قرار دهد، وجود ندارد؛ و احیاناً اگر چیزی هم در این مورد باشد به صورت پراکنده و در کتابهای متفاوت است. با این حال بنا به دلایلی از جمله قدمت این پدیده، در زبان عربی چندان مورد توجه قرار نگرفته است. لذا تهیه‌کننده مناسب دید با طرح این مسأله به ضرورت و اهمیت آن در بین مسائل مربوط به زبان و ادبیات عربی اشاره نماید تا دانشجویان در کنار انبوهی از پژوهش‌هایی که صرفاً به شرح احوال اشخاص می‌پردازند با این قبیل مباحث بیشتر آشنا شوند. با توجه به اینکه بسیاری از واحدهای دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، به معرفی شاعران اندلس می‌پردازد؛ امید است نتایج این قبیل پژوهش‌ها مورد استفاده دانشجویان و علاقه‌مندان به ادبیات اندلس قرار گیرد.

۱-۴ سابقه تاریخی موضوع پژوهش

از آنجا که در حال حاضر مسلمانان و عرب‌ها در سرزمین اندلس سکونت ندارند، چندان توجهی به میراث‌های علمی و فرهنگی این سرزمین نمی‌شود و اندیشمندان اسلامی و عربی بیشتر به مفاخر و میراث سرزمین خودشان می‌پردازند و در اکثر مواقع از پرداختن به اندلس غافل می‌مانند. با این حال در زمینه سابقه پژوهش در اندلس و به ویژه حنین در اشعار شاعران این دیار به پژوهشی برخورد ننمودم. اما افرادی بودند که در حوزه حنین در دوره‌های قبل از اندلس تحقیق و پژوهش داشتند از جمله: کتاب (الحنین الی الوطن فی الادب العربی حتی نهایه العصر الاموی) تالیف محمد ابراهیم حور، و پایان نامه (الغریبه و الحنین الی الدیار فی الشعر العباسی الثانی) محمد عبد المنعم محمد قباجه را می‌توان نام برد.

۱-۵ اهداف پژوهش

این پژوهش به دنبال آن است تا شعر حنین در اندلس را بررسی نماید.

برجسته‌ترین شاعرانی که در این حوزه هنر نمایی کردند، را مورد بررسی قرار دهد.

۱-۶ پرسش‌های اساسی پژوهش

— شاعران اندلس شعر حنین سروده‌اند.

— عواملی باعث رواج این نوع شعر در ادب اندلس شده است.

— شاعران برجسته‌ای بودند که در این خصوص نغمه‌سرایی کرده‌اند.

۱-۷ فرضیه‌ها

اندلس یکی از مرزهای جهان اسلام با دشمن مسیحی بوده و همواره جنگ‌های میان این دو کشور پهناور صورت می‌گرفته است و باعث مهاجرت اندلسی‌ها به سرزمین‌های اسلامی مشرق عربی شده است از این رو شعرحنین در اندلس زیاد است.

۱-۸ بیان روش پژوهش

از آنجا که موضوع پایان‌نامه نظری است، از اینرو در این پژوهش از روش گردآوری فیش‌ها و تحلیل و بررسی آنها و در مجموع از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۱-۹ محدودیت‌های عمده پژوهش

مشکلی که در ابتدای کار با آن روبه‌رو بودم، کمی پژوهش‌ها و تحقیقاتی بود که به موضوع حنین مرتبط می‌شد و بویژه حنین در ادب اندلس، که در این مورد با پژوهش و تحقیقاتی برخورد کردم که مرتبط به دوره‌های قبل از دوره‌ی مورد نظر بود و در حوزه‌ی ادب اندلس فقط تحقیقاتی پراکنده در دیوان‌های شاعران یا در کتاب‌های ادبی، و آن هم مختصر و بدون تفصیل، مواجه شدم. و از آنجایی که اکثر قریب به یقین منابع این پایان‌نامه به زبان عربی است؛ لذا تهیه منابع در زمینه این پژوهش دشوار بود. اما پس از راهنمایی‌های عالمانه استاد راهنما و مشاور محترم، توانستم تعدادی از منابع پایان‌نامه را از کتابخانه‌ی دانشگاه تهیه نمایم، علاوه بر آن پس از جستجو در کتابخانه‌های الکترونیکی متعددی که به زبان عربی هستند، متوجه شدم که کشورهای عربی در زمینه کتابهای الکترونیکی بسیار غنی هستند و منابع موجود در برخی کتابخانه‌ها به بیش از بیست هزار کتاب نیز می‌رسید. لذا با فراغ بال هر کتابی را که لازم بود از دنیای مجازی اینترنت تهیه نمودم.

۱-۱۰ معرفی فصل‌های پایان‌نامه

- ۱- سیر تاریخی شعر حنین به وطن با تاکید براندلس : تاریخچه‌ی شعر حنین به وطن - حیات سیاسی و علمی دراندلس.
- ۲- علل رواج شعر حنین در اندلس.
- ۳- مضامین شعر حنین.
- ۴- ویژگیهای فنی و بیانی

فصل اول

سیر تاریخی شعر حنین در

ادب عربی

حیات سیاسی و علمی اندلس

۱- سیر تاریخی حنین به وطن در ادب عربی:

در طلعه ادب عربی، به هنگام طلایه داری «امروالقیس» امیرالشعرای دوره جاهلی و در آغاز معلقه‌ی وی

– که می توان آن را معروفترین قصیده آن روزگار دانست – این ابیات آمده است:

فَمَا نَبِكِ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَ مَنْزِلِ   بِسِقْطِ اللَّوِيِّ بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ^۱
فَتَوْضِحُ فَالْمِقْرَاءُ لَمْ يَعْفُ رَسْمَهَا   لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَ شَمَالِ
كَأَنِّي غَدَاةَ الْبَيْنِ يَوْمَ تَحَمَّلُوا   لَدَى سُمَّرَاتِ الْحَيِّ نَاقِفُ حَنْظَلِ
وَقُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَى مَطْيِهِمْ   يَقُولُونَ لَا تَهْلِكْ أَسَى وَ تَجَمَّلِ
وَإِنَّ شَفَائِي عِبْرَةٌ مَهْرَاقَةٌ   فَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِسٍ مِنْ مُعْوَلِ

(زوزنی، ۱۹۹۲، ص ۱۳-۱۴)

« لحظه‌ای درنگ کنید و مرا یاری کنید تا به یاد حبيب و منزلگه دوست در پیچ میان دخول و حومل اشک ریزم و هنوز آثار آن باقی است، زیرا اختلاف جهت وزیدن بادهای مانع محو شدن آن شده است، در چاشنگاه روز جدایی از یار که کوچ می‌کردند در کنار درختان سمره قبیله مانند شکننده حنظل، گریان و حیران بودم، در حالیکه یارانم شتران را نگه داشته بودند و به من می‌گفتند: خود را از غم و اندوه هلاک مکن. »

شاعر به یاد یار سفر کرده، در هنگام عبور از سکونتگاه دیروز به یاد روزهای خوش با محبوبه و یاران اشتیاق می‌کند و از یاران می‌خواهد که لحظه‌ای درنگ کنند تا به شوق گذشته گریه سردهد.

^۱ - سقطا ینکلمه بهیسه شکل (سقط، سقط و سقط) آمده به معنی پایوستگیشنزار، شرارها تشو جنینار سآمده، در این شعر منظور معنی اول است.

دخول، حومل، توضحو مقرأ، ناه چهار مکان میباشند. اللویشنزار ناهموار، جنوبوشمال؛ نامدوباد مخالف، سمراتجمع ستمره؛ درختبزرگو خاردار، آسیدتخرن.

«عتره» قهرمان حماسی عرب، نیز بعد از فرورفتن در رویاو گمان، خانه محبوب خود را به یاد

می آورد و با آن سخن می گوید :

هَلْ غَادَرَ الشُّعْرَاءُ مِنْ مَّتْرَدَمٍ   أَمْ هَلْ عَرَفَتِ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُّمٍ^۱
أَغْيَاكَ رَسْمُ الدَّارِ لَمْ يَتَكَلَّمْ   حَتَّى تَكَلَّمَ كَأَلْصَمِّ الْأَعْجَمِ
وَ لَقَدْ حَبَسْتُ بِهَا طَوِيلًا نَاقَتِي   أَشْكُو إِلَى سُنْعِ رَوَاكِدِ جُنْمِ
يَا دَارَ عِبْلَةَ بِالْجَوَاءِ تَكَلَّمِي   وَ عَمِي صَبَاحًا دَارَ عِبْلَةَ وَ اسْلَمِي

(خطیب تبریزی، ۱۹۹۲، ص ۱۴۷-۱۴۸)

«آیا شاعران موضعی را برای وصله زدن وانهاده اند: غرضی را برای شاعر باقی گذاشته اند، آیا پس از آن همه شک و شبهه دیار یار باز شناختی؟ آثار باقی مانده از دید تو پنهان شده و واضح نیست برای تو که این همان سرایی است که با آن عهدبسته ای یا نه، تا اینکه پس از تلاش فراوان آن ربابز شناختی، شترم را در این منزلگه نگه داشتم تا در غم فراق محبوب اشک ریزم و از جدایی او به آثار باقی مانده از خانه معشوقه شکوه برم، ای سرای یار من در این مکان، صحبت کن و مرا از حال ساکنان خود با خبر کن، صبحت بخیر و زندگیت خوش باد و سلامت باشی.»

عتره در بسیاری از قصایدش به این طریقه می رود و علیرغم اینکه فردی شجاع و نترس بوده و از دلی آهنین و قوی برخوردار است، اما قلب عاشق و شیفته ی وی از او فردی عاطفی ساخته است که در غم یار و سکونتگاه او ناله می کند و در اشعاری چنین می گوید:

طَالَ الثَّوَاءُ عَلَى رُسُومِ الْمَنْزِلِ   بَيْنَ اللَّكِيكِ وَ بَيْنَ ذَاتِ الْحَرْمَلِ

^۱ متردم: موضعی کاف یا پارگیدر لباس یا چیز دیگری که اصلاح شود. و لیانجام منظور شاعر این است که آیا مضمون نیا قیما نده است که هو یا نر ابر اید. عبله:

نام دختر عموی شاعر است که در باره ی شعر گفته است، عمی صباحاً: از تعارفات معمول در دور هجاهلیاست به معنای طابعی شکیفیا لصبح، الجواء:

بهمعنی دره و نام محلی است، سُنْعُ لَهْسِيَا، جُنْمُ هَخَا كَانْدَا، بی حرکت.

فَوَقَّتْ فِي عَرَصَاتِهَا مُتَحَيِّرًا   أَسَلُ الدِّيَارَ كَفَاعِلٍ مَنْ لَمْ يَذْهَلِ
لَعِبَتْ بِهَا الْأَنْوَاءُ بَعْدَ أُنَيْسِهَا   وَ الرَّامِسَاتِ وَ كُلِّ جَوْنٍ مُسْبِلِ
أَفْمَنْ بُكَاءِ حَمَامَةٍ فِي أَيْكَةٍ   ذَرَفَتْ دُمُوعَكَ فَوْقَ ظَهْرِ الْمَحْمَلِ^۱

(همان ، ص ۱۲۵)

«اقامت در آثار باقی مانده یار در میان دو منطقه اللیک و ذات الحرمل به درازا کشید، با غم و اندوه فراوان در حیاط آن منزلگاه می ایستد و شروع به سوال کردن می کند، سکونتگاهی که پس از کوچ محبوب، باران بر آن باریده و آثار آن را محو کرده است، بادها با وزیدن بر آن خانه ها و گرد و غباری که برانگیخته اند، آن خانه ها را دفن کرده اند. پس آیا به خاطر کبوتری که بر درخت ایکه نوحه می کند، اشکهایت بر غلاف شمشیر جاری شده است.»

عنتره شاعر مشهور عرب هر زمان از سرزمینش «شربه» جدا می شود به یاد آن اشتیاق می کند و در اشعاری خاک و نسیمی که بر آن می وزد را به تصویر می کشد. آنجا که می گوید:

أَرْضُ الشَّرْبَةِ تُرْبُهَا كَالْعَنْبَرِ   وَ نَسِيمُهَا يَسْرِي بِمِسْكِ أَذْفَرِ
وَ قِبَابِهَا تَحْوِي بُدُورًا   طُلَعًا مِنْ كُلِّ فَايْنَةٍ بِطَرْفِ أَحْوَرِ

(همان ، ص ۸۴)

«سرزمین «شربه» دارای خاکی همچون عنبر است و نسیم آن، بوی خوش مشک را منتشر می کند و در زیر گنبد خانه های این دیار، چشم سیاهان زیباروی ماهماندی هستند که بسیار دلکش و فریبنده اند.»

^۱ انواء اقامت، اللیکو ذاتالحرمل نام دو مکان، یذهلذهلغا فلشدن، الانواء جمع نوء طوفانند باد، الرامساتقبر اما در اینجا جمع معنای بادها است زیرا با غبار یکپهر میفرودد باعثد فکردن آثار می شود، الحجة و نابر سیاه، المُسبلریز شباران.

سرزمین «الشربه» محور آرزوها و رویاهای شاعر بوده و عنتره پیوسته در اشعارش از آن یاد می‌کند و

آماده است آن را با اشکش سیراب کند. چنین می‌گوید:

يا مَنْزِلًا أَدْمَعِي تَجْرِي عَلَيْهِ إِذَا ضَنَّ السَّحَابُ عَلَى الْأَطْلَالِ بِالْمَطَرِ
أَرْضَ الشَّرْبَةِ كَمْ قَضَيْتُ مُبْتَهَجًا فِيهَا مَعَ الْغَيْدِ وَ الْأَتْرَابِ مِنْ وَطَرِ

(همان ، ص ۸۴)

«ای سرایی که هر گاه ابر از باریدن بر آن بخل ورزد، اشکهایم بر آن جاری می‌شود، چه بسیار روزهای خوشی که با سیمین تنان و محبوبه‌ها در سرزمین شربه گذراندم».

توصیف آثار باقیمانده منزلگاهها که در ابتدای قصاید این دوره می‌آید و به مقدمه‌های طللی معروف است در آن روزگار به عنوان یک سنت درآمده بود و در دوره های بعد نیز ادامه یافت. این نوع شعر برخاسته از شور و اشتیاق انسان نسبت به زادگاه یا مکانی است که روزگاری در آن منزل گزیده است. زندگی جاهلی بر پایه کوچ استوار بوده است، این انتقال و جابجایی، حسرت‌های فراوانی بر مکانهای مختلف در پی داشت و شعرا مکانهای مختلفی را به عنوان منزلگاه قدیمی خود و محبوب معرفی می‌کنند. این جریان نه تنها در هفت قصیده معروف به معلقات بلکه در دیگر اشعار دوره جاهلی نیز دیده می‌شود. « نابغه ی ذبیانی» در ابتدای قصیده ای که برخی آن را در شمار معلقات به حساب آورده اند، خطاب به منزل محبوب می‌گوید:

يادارَ مِيَّةَ بِالْعَلِيَاءِ فَالَسِّنْدِ أَقْوَتَ وَطَالَ عَلَيْهَا سَالِفُ الْأَبْدِ
وَقَفْتُ فِيهَا أَصِيلَانًا أَسْأَلُهَا عَيْتَ جَوَابًا وَ مَا بِالرَّبِيعِ مِنْ أَحَدِ
أَمْسَتْ خَلَاءً، وَ أَمْسَى أَهْلُهَا احْتَمَلُوا أَخْنِي عَلَيْهَا الَّذِي أَخْنِي عَلَى لُبْدِ